

Ю. В. Слободчикова,
аспірант, Класичний Приватний Університет

ЗАКОНОДАВЧА БАЗА УКРАЇНИ У СФЕРІ КОНКУРЕНЦІЇ: ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ

Автором статті окреслено основні завдання Антимонопольного комітету України. Акцентовано увагу на правовій основі для реалізації конкурентної політики України. Розкрито форми взаємодії учасників Міжнародної мережі з питань конкуренції. Розглянуто нагальну потребу системної ревізії конкурентного законодавства й узгодження норм.

The author of the article defined main tasks of Antimonopoly Committee of Ukraine. The main attention is paid to legal regulations for implementing of competitive policy of Ukraine. The author revealed the forms of coordination between members of the International Network in problems of competitiveness. The urgent necessity of systematic revision in competitiveness legislation and regulations alignment is defined.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, Антимонопольний комітет України, конкурентне законодавство, Міжнародна мережа з питань конкуренції, конкурентне середовище, конкурентна політика.

Key words: competitiveness, competitive ability, Antimonopoly Committee of Ukraine, competitive legislation, International Network in problems of competitiveness, competitive environment, competitive policy.

ВСТУП

Не існує універсальних законів, які змогли б забезпечити стабільний конкурентоздатний міжнародний ринок. Відповідно співробітництво, порозуміння і гарантування дотримання національного конкурентного права є необхідною реакцією на глобалізацію торгівлі та бізнесу. На нашу думку, процеси глобалізації посилюють роль та вплив міжнародних організацій на розвиток і регулювання конкуренції. Уже нині конкурентна політика набуває рис глобальної. Підтвердженням цього є великий вплив цих структур на формування вітчизняного конкурентного середовища.

Розвиток українського законодавства про захист економічної конкуренції (конкурентного законодавства) спрямований на забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, ефективного використання суспільних ресурсів, функціонування вільного ринку на принципах свободи підприємницької діяльності, задово-

лення потреб та інтересів споживачів, що у цілому сприяє сталому економічному зростанню та підвищенню добробуту населення.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є аналіз існуючої законодавчої бази України у сфері конкуренції; визначення основних напрямів законотворчої діяльності щодо конкурентного законодавства; розробка практичних рекомендацій щодо формування стабільного, правового економічного середовища.

РЕЗУЛЬТАТИ

Фундаментальні теоретичні положення конкуренції висвітлили у своїх працях відомі зарубіжні дослідники А. Дайян, А. Олівье, А. Сміт, В. Кіп Бескузі, Г. Шрьотер, Д. Рікардо, Е. Аткинсон, К. Макконнелл, М. Кастенс, М. Портер, П. Семюелсон, Р. Піндайк, Р. Урсе; російські та вітчизняні дослідники О. Чернега, В. Кульпінов, С. Реверчук, Т. Сива, Л. Реверчук, Ю. Гара-

чук, В. Андрійчук, В. Вітвіцький, П. Гайдуцький, М. Малік, Б. Пасхавер, П. Саблук, С. Мочерного, В. Базилевич, Т. Горькова, Г. Шаповалов, З. Борисенко, І. Герчикова.

Жодні методи і механізми не спроможні забезпечити позитивний розвиток ринкових відносин, якщо нема системи заходів з боку держави, спрямованих на функціонування ефективного конкурентного середовища. Держава повинна захищати та підтримувати розвиток конкуренції в економіці країни, виступати її гарантом. Зокрема, у господарському кодексі України цьому питанню присвячено окремі глави, які визначають захист конкуренції як політику держави, що здійснює антимонопольно-конкурентну політику та сприяє розвитку конкуренції у сфері господарювання на основі загальнодержавних програм, що стверджуються Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України [1, с. 21].

Ми вважаємо, що сьогодні в Україні створено цілісну систему правових та організаційних механізмів антимонопольної діяльності, яка відповідає сучасним нормам ЄС і загальносвітовим тенденціям, але існує дуже багато прогалин і недоліків, наприклад, нерозвинуте законодавство щодо монополій у міжнародній торгівлі.

Правовою основою для реалізації конкурентної політики в Україні є законодавство про захист економічної конкуренції, яке ґрунтується на нормах, визначених Конституцією України, і складається із законів України "Про захист економічної конкуренції" (2001 р.), "Про Антимонопольний комітет України" (1993 р.), "Про захист від недобросовісної конкуренції" (1996 р.), "Про природні монополії" (2000 р.); нормативно-правових актів Кабінету міністрів України та Антимонопольного комітету України: постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2002 р. № 219 "Про затвердження Порядку надання Кабінетом міністрів України дозволу на узгоджені дії, концентрації суб'єктів господарювання", постанови Кабінету міністрів України від 22 лютого 1995 р. № 135 "Про Положення про державне регулювання цін (тарифів) на продукцію виробничо-технічного значення, товари народного споживання, роботи і послуги монопольних утворень", Розпорядження Антимонопольного комітету України від 23 лютого 2001 р. № 32-р "Про Положення про територіальне відділення Антимонопольного комітету України", Розпорядження Антимонопольного комітету України від 19 квітня 1994 р. № 5 "Про затвердження Тимчасових правил розгляду справ про порушення антимонопольного законодавства України", Розпорядження Антимонопольного комітету України від 19 лютого 2002 р. № 33-р "Про затвердження Положення про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію", Розпорядження Антимонопольного комітету України від 12 лютого 2002 р. № 26-р "Про

затвердження Положення про порядок подання заяв до органів Антимонопольного комітету України про надання дозволу на узгоджені дії суб'єктів господарювання", Розпорядження Антимонопольного Комітету України від 12 лютого 2002 р. № 27-р "Про затвердження Типових вимог до узгоджених дій суб'єктів господарювання для загального звільнення від попереднього одержання дозволу органів Антимонопольного комітету України на узгоджені дії суб'єктів господарювання", Розпорядження Антимонопольного Комітету України від 11 грудня 2008 р. № 880-р "Про затвердження Типових вимог до узгоджених дій суб'єктів господарювання про спеціалізацію виробництва, дотримання яких дозволяє здійснювати ці узгоджені дії без дозволу органів Антимонопольного комітету України", Розпорядження Антимонопольного Комітету України від 30 листопада 2006 р. № 511-р "Про затвердження Типових вимог до створення господарської асоціації для загального звільнення від попереднього одержання дозволу органів Антимонопольного комітету України на її створення", Розпорядження Антимонопольного Комітету України від 11 лютого 2003 р. № 40-р "Про затвердження Вимог до порядку подання та оформлення заяви та документів, що до неї додаються, на надання Кабінетом Міністрів України дозволу суб'єктам господарювання на узгоджені дії, концентрацію, на які Антимонопольний комітет України не надав дозволу", Розпорядження Антимонопольного Комітету України від 5 березня 2002 р. № 49-р "Про затвердження Методики визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку", Розпорядження Антимонопольного Комітету України від 25 грудня 2001 р. № 182-р "Про Положення про порядок проведення перевірок додержання законодавства про захист економічної конкуренції", Розпорядження Антимонопольного Комітету України від 29 січня 1999 р. № 22-р "Про затвердження Положення про порядок погодження з органами Антимонопольного комітету України рішень органів державної влади, органів адміністративно-господарського управління та контролю, органів місцевого самоврядування щодо демонополізації економіки, розвитку конкуренції та антимонопольного регулювання", Розпорядження Антимонопольного Комітету України від 12 грудня 2006 р. № 537-р "Про затвердження Положення про складання та ведення переліку суб'єктів природних монополій" прийнятих відповідно до цих законів міжнародних правових актів і договорів: Договір про проведення узгодженої антимонопольної політики (Азербайджанська Республіка, Республіка Вірменія, Республіка Білорусь, Грузія, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Республіка Молдова, Російська Федерація, Республіка Таджикистан, Республіка Узбекистан, Україна) (2000 р.), договір

між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво в галузі розвитку конкуренції (2000 р.), Паризька Конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1983 року (дата набуття чинності для України: 25.12.1991 р.). Так окреслено правове поле регулювання конкуренції в Україні.

Стаття 42 Конституції України закріплює принцип державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, а відповідно до частини першої статті 92 Конституції України правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання визначаються виключно чинним законодавством [3, с. 18, 39]. У статті 85 та 106 Конституції України також містяться важливі положення щодо порядку призначення та звільнення голови АМКУ.

Конкурентне законодавство в Україні є складним. За оцінками провідних експертів, у концептуальному плані воно наближається до європейської моделі з окремими рисами американської моделі конкурентного права. У багатьох країнах конкурентне законодавство застосовується виключно до приватних суб'єктів господарювання, у країнах, що розвиваються, та країнах з перехідною економікою, зокрема й в Україні, — і до державних органів. Основними правовими принципами конкурентного законодавства є законність, гласність та захист конкуренції на засадах рівності інтересів фізичних та юридичних осіб [6, с. 223].

В умовах активного оновлення конкурентного законодавства існує нагальна потреба його системної ревізії й узгодження норм. Наприклад, Закон України "Про захист від недобросовісної конкуренції" (1996 р.) до цього часу містить посилання на Закон України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності", що втратив чинність ще у 2001 р. Процес приватизації практично призупинився, тоді як проблема захисту прав інтелектуальної власності надзвичайно загострилася [5, с. 67].

У 2001 р. створено Міжнародну мережу з питань конкуренції (ММК). ММК — це неурядова організація, до складу яких входять державні відомства із захисту конкуренції, а також фахові та громадські інституції, які об'єднують розуміння необхідності реального зближення національної політики різних країн у сфері конкуренції в умовах глобалізації економіки. Із жовтня 2001 р. склад організації суттєво розширився (діяльність ММК була започаткована 16 конкурентними відомствами з провідних країн світу), і на сьогодні вона вже об'єднує 102 конкурентних відомства з усіх континентів. Завдяки такому представництву ММК створює унікальні можливості для обміну думками та досвідом, вироблення спільних підходів щодо застосування конкурентного законодавства, розширення та поглиблення міжнародного співробітництва у сфері

конкурентної політики.

Діяльність ММК базується на конкретних проектах щодо розробки рекомендацій з питань впровадження конкурентної політики, що виконуються відповідними робочими групами. Підсумки виконання цих проектів підводяться на щорічних конференціях, де внаслідок спільних дискусій та консультацій створюються також передумови для розробки нових проектів. Важливо відзначити, що багато головних тенденцій та пріоритетів конкурентної політики у світі якщо не визначаються, то принаймні формулюються на щорічних конференціях ММК. З 2002 р. Антимонопольний комітет України став членом цієї організації.

Центральне місце в системі органів контролю у сфері економічної конкуренції займає Антимонопольний комітет України (АМКУ). Антимонопольний комітет України є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності.

Головними завданнями АМКУ є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики України, яка здійснюється за наступними напрямками:

- здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції;

- контроль за концентрацією та узгодженими діями суб'єктів господарювання;

- контроль за регулюванням цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій;

- сприяння розвитку добросовісної конкуренції (включає в себе, зокрема: взаємодію з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, органами адміністративно-господарського управління та контролю, підприємствами, установами та організаціями з питань розвитку, підтримки, захисту економічної конкуренції та демонополізації економіки; надання обов'язкових для розгляду рекомендацій та внесення зазначеним суб'єктам пропозицій щодо здійснення заходів, спрямованих на обмеження монополізму, розвиток підприємництва і конкуренції; участь у розробленні та внесення в установленому порядку пропозицій щодо законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють питання розвитку конкуренції, конкурентної політики та демонополізації економіки; міжнародне співробітництво з питань, які належать до компетенції Антимонопольного комітету України);

- методичне забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції (складається з узагальнення та аналізу практики застосування законодавства про захист економічної конкуренції, здійснення офіційного тлумачення власних

нормативно-правових актів та надання рекомендаційних роз'яснень з питань застосування законодавства про захист економічної конкуренції).

У своїй діяльності Антимонопольний комітет України підзвітний Верховній Раді України.

Антимонопольний комітет України утворюється у складі Голови та десяти державних уповноважених. Державні уповноважені є членами Антимонопольного комітету України як вищого колегіального органу.

Відповідно до Конституції України Голова Комітету призначається на посаду Верховною радою України за поданням Прем'єр-міністра України.

В областях України, містах Києві та Севастополі створено територіальні відділення Антимонопольного комітету України, які є юридичними особами та виконують завдання Антимонопольного комітету України на регіональному рівні.

В Антимонопольному комітеті України, його територіальних відділеннях утворюються відповідно адміністративні колегії Антимонопольного комітету України та адміністративні колегії територіальних відділень Антимонопольного комітету України, які розглядають питання, віднесені законом до їхньої компетенції.

Антимонопольний комітет України (як вищий колегіальний орган), адміністративні колегії Антимонопольного комітету України, державні уповноважені Антимонопольного комітету України, адміністративні колегії територіальних відділень Антимонопольного комітету України є органами Антимонопольного комітету України.

Відповідно до статті 19 Закону України "Про Антимонопольний комітет України" під час виконання покладених на Антимонопольний комітет України завдань органи та посадові особи Антимонопольного комітету України, його територіальних відділень керуються законодавством про захист економічної конкуренції і є незалежними від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та суб'єктів господарювання, а також політичних партій та інших об'єднань громадян чи їх органів. Втручання вказаних суб'єктів у діяльність Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень забороняється, за винятком випадків, визначених законами України [2].

Пріоритетним завданням Антимонопольного комітету України у 2009 р. є посилення системності захисту конкуренції та інтересів споживачів на соціально важливих ринках, функціонування яких забезпечує інтереси більшості громадян України, підвищення ефективності рішень органами Комітету.

Виконання цього завдання передбачає реалізацію таких заходів:

— посилення роботи з виявлення та припинення антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання на найбільш вразливих соціально важливих ринках (зокрема, ринках нафтопродуктів, продуктів харчування, лікарських засобів). Сприяння

внесенню змін до законодавства, що розширює та уточнює повноваження Антимонопольного комітету щодо забезпечення доказів у справах про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, а також запровадження кримінальної відповідальності за найбільш небезпечні види антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання;

— створення передумов для зосередження ресурсів Комітету насамперед на забезпеченні захисту конкуренції шляхом чіткого розмежування на законодавчому рівні повноважень Антимонопольного комітету, органів державного контролю за цінами та органів державного регулювання окремих галузей (зокрема, сфери природних монополій, телекомунікацій);

— посилення роботи з виявлення та припинення недобросовісної конкуренції, зокрема випадків поширення інформації, що вводить в оману;

— вдосконалення системи контролю за узгодженими діями та концентрацією суб'єктів господарювання з метою більш ефективного запобігання монополізації товарних ринків, суттєвим обмеженням конкуренції на них за умов фінансово-економічної кризи та подолання її наслідків;

— оптимізація використання інформаційних ресурсів Комітету, налагодження ефективних механізмів обміну інформацією про стан ринків з територіальними відділеннями Антимонопольного комітету України;

— розроблення проекту Концепції удосконалення державного захисту економічної конкуренції в Україні та пропозицій щодо механізмів її реалізації [7].

В Україні справи, що стосуються конкурентних правовідносин, розглядаються Верховним Судом України та господарськими судами. У Вищому Господарському Суді України створено палати з розгляду справ, до компетенції яких зараховано розгляд справ, що вирішуються на підставі законодавства про захист економічної конкуренції. Багато хто з практиків-юристів вважає доцільнішим створення у господарських судах спеціальних колегій [4, с. 50].

ВИСНОВОК

Вивчені джерела літератури з теми дослідження укріпили авторську думку про те, що:

— провідна роль у функціонуванні здорового конкурентного середовища належить державі, яка здатна своїми економіко-правовими інструментами створювати всі необхідні передумови для належного розвитку конкуренції у національній економіці та забезпечувати стійкі позиції як великим, так і середнім та малим вітчизняним підприємствам;

— розвиток, вдосконалення інституційного та правового поля регулювання конкуренції, реформування сектора природних монополій, системи оподаткування, оптимізація поєднання та використання інструментів політики лібералізму та протекціонізму формуватимуть конкурентні відносини, що активізують соціально-

економічний поступ української держави, підвищать конкурентоспроможність національної економіки;

— в умовах активного оновлення конкурентного законодавства існує нагальна потреба його системної ревізії й узгодження норм;

— представлений загальний огляд ситуації щодо правового забезпечення економічної конкуренції в Україні дає підстави вважати, що подальший розвиток конкурентного законодавства як прогресивного чинника державного регулювання економічних відносин і функціонування ринку в державі вимагає стратегічної визначеності та вироблення системних державницьких підходів щодо формування стабільного, правового економічного середовища, що, у свою чергу, є свідченням конкурентоспроможності держави в сучасних економічних умовах.

Основними напрямками законодавчої діяльності щодо вдосконалення конкурентного законодавства вважаємо наступні: підвищення правового забезпечення добросовісної конкуренції, ефективності антимонопольного регулювання та впровадження механізмів демонаполізації ринків, а також оптимізації діяльності антимонопольних інституцій. Доцільно акцентувати увагу на практичній цілеспрямованості законотворчої діяльності за визначеними напрямками.

Ефективність законодавства досягається лише за максимальної відпрацьованості та взаємоузгодженості регулюючого правового механізму, який реалізується через норми антимонопольно-конкурентного законодавства. Ця проблема є дуже актуальною в умовах новациї конкурентного законодавства та законодавства про захист прав споживачів, відбуваються концептуальні зміни цієї системи. Такі зміни не лише впливають на розвиток конкурентного права, вони потребують якісного теоретичного обґрунтування.

Література:

1. Господарський кодекс України: Офіційне видання. — К.: Ін Юре, 2003. — 344 с.
2. Закон України "Про Антимонопольний комітет України" від 13 липня 2000 року N 1907-III // ВВР України. — 1993р. — № 50. — С. 472.
3. Конституція України: Ухвалено на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. — К.: Преса України, 1997. — 80 с.
4. Кульпінов В. Монополія на монополію // Контракти. — 2004. — № 30. — С. 50.
5. Нові виклики для економічної політики України: рекомендації до плану невідкладних дій. — К.: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2006. — 78 с.
6. Реверчук С.К., Сива Т.В., Реверчук А. С. Основи теорії економічної конкуренції: навч. посіб. — К.: Знання, 2007. — 271 с.
7. Річний звіт Антимонопольного комітету України за 2008 рік. / www.amc.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 02.10.2009 р.